

ba'ya ait bir çok tekkelerin varlığına değinen yazar, bunları, Hasan Baba'nın ölümünden kurtulmak gayesi için boş mezarlı tekkeler inşa ettirdiğini söylemektedir. Zira Hasan Baba ilk Osmanlı Padışahlarından birisinin gazabına uğramış hakkında idam fermanı verilmişti. Ancak Hasan Baba köyündeki Tekkenin boş mezara sahip olamayacağını, zira Yunan subayı K.G.K.'nın 1890 tarihli kitabına göre Hasan Baba'nın Teselya'nın fethinde bizzat rolü olduğu, bunun ise tekkedeki «imansızlara ölüm» yazan iki yeşil bayraktan ve de yüzlerce Yunanlıyı öldürürken kırıldığı rivayet edilen arap yapısı bir kılıçtan anlaşıldığı zikredilmektedir.

İkinci bölümde, tekkenin mimarisi incelenirken yapının türk eseri olduğu kabul edilmekle beraber, eskiden tekkenin bulunduğu yerde «Aya Sofya» isimli bir Bizans kilisesinin bulunabileceğini kaydetmekte ve «Eğer fetih ruhlu ilk dervişlerin feth ettikleri yerlerin hıristiyan abide ve kiliselerini, islamiyeti kökleştirmek gayesi ile imha ettiklerini veya onları camiye dönüştürdüklerini düşünürsek, bunun kuvvetle doğruluğuna inanabiliriz» demektedir. Tekkenin üç küçük kubbeli bir revak ile türbenin bulunduğu büyük kubbeli kısımdan müteşekkil olduğu, ancak revak kısmının sütunları Milli Banka tarafından istimlak edildiğinden, günümüze kadar bu kısmın korunamadığını belirtir.

Hasan Baba'nın tarihi ve dinî görevinin anlatıldığı üçüncü bölümde dervişlerin fetihlerde oynadıkları role değinilmektedir. Dördüncü bölümde ise, dinî bir savaşçı olarak tanımlanan Hasan Baba'nın ismini verdiği köyü, Likostomliou denilen bir Bizans köyünün üzerinde kurduğunu, kilise tarihine dayanarak, ispat etmeye çalışmaktadır.

Vakalopoulos kitabına, üçüncü kısımda «Oria Surları» nı anlatarak nihayet vermektedir. Surlara çıkabilmemiz için tákíp etmemiz gereken yolları birinci bölümde anlattıktan sonra, Baba Boğazı'nda bir kayaya kazılmış «L. CASIUS LONGINUS, PRO COS, TEMPE MUNIVIT» lâtince kitabeyi inceler. Nihayet Baba Boğazı'nın savunma tarihini de verdikten sonra, Türklerin bu boğazdan hile kullanarak geçtiklerini anlatan efsaneleri sıralamaktadır (s. 85-110).

Eser, Bibliyografya (s. 111-116), dizin (s. 117-122) ve yazarın diğer eserlerinin (s. 123-126) listesi ile son bulmaktadır.

Abdurrahim DEDE

«*Time on the Cross : The Economics of American Negro Slavery*»

Cilt I. 286 s. \$ 8.95.

«*Time on the Cross : Evindence and Methods. A Supplement*»

Cilt II. 267 s. \$ 12.50.

Yazanlar : Robert W. Fogel ve Stanley L. Engerman. Boston : Little, Brown, 1974.

«Kölelik» kelimesi hissi çağrışımlarla dolu olup, şiddetli tepkilere yol açmış, Amerikan İç Savaşı sırasında ahlâki değerleri yakından ilgilendirdiği gibi o zamandan beri de kölelik müessesesini red, demokrasi prensiplerine bağlılığın bir sembolü haline gelmiştir. Bu sebeplerden dolayı da bir ilim adamı için dahi bu müesseseyi objektif bir şekilde değerlendirmek âdeta imkânsız olmuştur. Bütün sorular ve cevaplar klişeleşmiş olup, bundan da durumun ya beyaz ya da siyah şeklinde resmedilmesi neticesi doğmuştur.

Afrika'dan getirilen bir gemi dolusu kölenin 1619'da Amerika'nın Virginia eyaletinde sahile çıkarılmasından sonra bir müddet daha çiftlik sahipleri beyaz işçileri tercih etmeğe devam etmişlerdi. Zencilerin durumu o sırada beyaz işçilerinkinden pek farklı değildi. Ancak 1960 yıllarından sonra Amerikan toplumunun ihtiyaçları ve tutumu zenci işçileri köle mevkiine indiren kanunları ortaya çıkardı. Köle ticaretinin İngiliz korsan ve maceraperestlerinin elinde bulunması çok uzun zaman sürmedi. Onlar bu işe «İspanya kralının sakalını hafifçe yakmak» için başlamışlardı; çok geçmeden zenci ticaretinin sağladığı büyük kâr Royal African Company'nin kurulup 1672'de Charles II. den bir berat almasına yol açtı. 1697 yılında bu şirketin inhisarı sona erince köle ticareti yaygınlaştı. Bir müddet Liverpool tüccarlarının hâkim olduğu bu sahaya çok geçmeden Amerikalılar, bilhassa Yeni İngiltereliler, el attılar. Gemilerin Atlantik'te çizdikleri üçgen meşhur oldu: yelkenliler İngiltere'den Afrika'ya kumaş, demir âletler, silâh ve içki götürüyor, oradan aldıkları zencileri Amerika'ya ve Batı Hind adalarına taşıyor (seyahatin bu parçasından 'middle passage' diye bahsedilir), Amerika'dan yükledikleri pamuk, tütün ve şekerle İngiltere'ye dönüyorlardı.

Onsekizinci yüzyıl ortalarında Amerika'da üçyüzbine yaklaşan köle sayısı yüzyılın sonlarında yediyüzbini buldu. Büyük çiftlik sahipleri birçok sebeplerden dolayı (ucuza malolmaları, iklim şartlarına daha dayanıklı oldukları inancı, guruplar halinde çalıştırıldıkları zaman daha randmanlı olmaları gibi) zenci köleleri tercih ediyorlardı.

Köleliğin müdafileri ve muarızları arasında uzun ve hararetli tartışmalar ve çatışmalardan sonra nihayet İç Savaş kaçınılmaz oldu. Onu takip eden yıllarda zenciler -hiç olmazsa kâğıt üstünde- hür ve beyazlarla eşit olmalarına rağmen, kölelik müessesesi üzerindeki tartışma sona ermedi. Liberal tarihçilere göre Güney savaş alanlarında yenilmiş olmasına rağmen tarih ilmi alanında galip gelmiştir: bu iddianın doğru olup olmadığı hususunda karar vermek zor olmakla beraber köleliği müdafaa eden eserler gerçekten mevcuttur. Fakat genellikle günümüzde bu konuda hâkim görüş köleliği utanç verici bir müessese olarak kabul eder.

Ele aldığımız «*Time on the Cross*» adlı eser böyle bir atmosfer içinde meydana çıkmıştır ve «cliometric» tarih nevinin bir örneğidir. Bu türde klâsik tarih yazma metodları bilgisayarların yardımı ile sistemleştirilen ve analiz edilen geçmişe ait bilgi ile birleştirilmektedir. Eserin birinci cildi ortaya çıkan ne-

ticeleri açıklayıp tefsir etmekte, ikinci ilâve ciltde eserin teori ve metod bakımından temellerini ele almaktadır.

Yazarlar kitaplarının okurları sarsacağı ikazında bulunuyorlar : bilgisayar programlanan malzemeyi değerlendirdiği zaman sonuç kendilerini de şaşırtmış. Fogel ve Engerman Amerika'da köleliğin «geleneksel» şekilde tefsirini nakzetmek maksadı ile işe başlamışlar, fakat hedeflerinin ölü bir sistemi yeniden canlandırmak değil, sadece Zenci tarihinin yanlış aksettirilmesini önlemek ve zencilerin Amerika topraklarında geçirdikleri ilk ikiyüzlü yıl esnasında hiçbir gelişme göstermemiş başarısız bir kütile olmadığını göstermek olduğunu söylüyorlar. İddiaları zencilerin -kölelik kalktıktan sonra dahi- yanlış tanıtılmış oldukları, ırkçılık çarmihına gerilmiş olduklarıdır; eserin başlığı da (Çarmıhta Geçirilen Zaman) bunu ifade ediyor.

Geniş ölçüde kabul edilen ve yazarların kanaatine yanlışlarla dolu olan bir görüş köle işçilik sisteminin ondokuzuncu yüzyılda randmansız olduğunu ve köleliğin son derece ağır yaşama şartları yarattığını iddia eder. Buna göre kölelik Güney ekonomisi için bir yük, bir dezavantajdı.

Ellerindeki istatistiklere bakan yazarların buna cevabı hayır oluyor, meselâ Güneydeki çiftlikler Kuzeydeki tarlalara nisbetle % 40 dan verimli imiş. Tipik zenci köle ne tembel ne de kabiliyetsizmiş, hatta beyaz işçilere üstün olduğu söyleniyor. Ayrıca beslenme ve yaşama şartlarının da sonraki yıllarda beyaz işçilerinkinden daha iyi olduğu tesbit edilmiş. Zencilerin aile kurmasına müsaade edilmediği yahut da ailelerinin insafsızca dağıtıldığı iddiası da tamamen boş addediliyor, zira sahipleri bunun zencilerin moralini bozacağını ve dolayısıyla kendi menfaatlerini baltalayacağını bilirlerdi.

Yazarlar bütün iddialarını pek çok vesikanın istatistik analizine dayandırmakla beraber bulgularla tefsirlerin aynı katiyet derecesine sahip olmamalarının mümkün olduğunu kabul ediyor ve bu hususa dikkatimizi çekiyorlar. Bulguların son derece zengin malzemeyi temel aldığı şüphe götürmez. Binlerce çiftlik ve yüzlerce kasabada onbinlerce köleye ait çeşitli vesikanın elektronik beyinde ayrılıp analizi zenciler hakkında hiç akıldan geçmeyen ve bir kısmını yukarıda zikrettiğimiz gerçekleri kati rakamlar halinde ortaya seriyor.

Yazarlar zamanımıza kadar tarihin nasıl olupda devamlı olarak yanlış tefsir edilebileceği hususunu da şöyle izah ediyorlar : ekonomi ve istatistikten anlamamak, subjektif intibalara kapılmak, ve köleliği yıkmak için çalışanların zamanımıza kadar uzanan tesirleri.

Fogel ve Engerman, -kendilerinin de kabul ettiği gibi- sınırlı olan bir çerçevede içinde, problemin sadece maddî ve sayı ile değerlendirilebilecek yönü ile meşgul olarak kendilerine hedef olarak aldıkları noktaya ulaşmışlardır : kantitatif metodla kölelik müessesesi hakkında daha doğru ve tafsilâhî bir tablo çizmek. Meselenin bir de -hiç olmazsa aynı derecede önemli- psikolojik yönü olduğunu hatırlatsak ve maddî bakımdan rahat olan zencilerin manevî yönlerini de tet-

kikin de şart olduğuna işaret etsek dahi*, yol açacağı şüphesiz olan yeni tartışmalar dolayısıyla bu konunun daha da açıklığa kavuşmasına hizmet edeceği muhakkak olan son derece şayanı dikkat bir eserdir.

Sencer TONGUÇ

---

* *Time on the Cross.*